

Research Paper

Anthropological Study of local Knowledge of Traditional Architecture of Ardabil people with Emphasis on Ecotourism (A case Study of the House of Iki Room in the Corridor of Aleli Village)

Ammar Ahmadi: PhD student of Anthropology, Department of Anthropology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Vahid Rashidosh: Department of Anthropology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Yaqub Sharbatian: Department of Anthropology, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran

Mohammad Hadi Mansour Lecourge: Department of Anthropology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Received: 2023/11/13 **PP** 67-82 **Accepted:** 2023/12/13

Abstract

The basic and important issue of this research paper is the recognition of local knowledge of traditional architecture with ecotourism orientation among the people of Aleli village in Meshkinshahr. The purpose of this research is to identify and preserve and maintain the traditional houses of the villages of different regions of Ardabil and the culture related to its construction and use, as well as the development of the traditional architecture industry in the structure of its local knowledge to help with the issue of ecotourism and attract tourism to rural areas, especially Aleli village of Meshkinshahr. . The research method of this applied research is based on field research based on deep field analysis, which uses the theory of transautomatism in the school of architecture and the theory of needs in the school of functionalism, as well as the school of structuralism in the anthropological analysis and interpretation of the problem. The characteristics of the findings of the research are: the obvious function of this native knowledge in the daily life of the people of Aleli village as the traditional architecture specific to this region in earning income and the economic prosperity of the families of this village and the hidden function of this native knowledge which is the attraction of tourism for the prosperity of ecotourism in this region. The village is ultimately the cause of cultural development, it shows itself more than before. Achieving peace of mind with the special art of this architecture as well as achieving economic benefit and social welfare of rural families with the ecotourism industry is another important issue that can show its effect on the social life of the village people.

Keywords: Indigenous Knowledge, Allele, Architecture, Traditional Houses, Ecotourism

Citation: Ahmadi, A., Rashidosh, V., Sharbatian, Y., Mansour Lecourge, M H .(2023). **Anthropological study of local knowledge of traditional architecture of Ardabil people with emphasis on Ecotourism (A case study of the house of Iki Room in the corridor of Aleli village)**. *Journal of Society and Politics*, Vol 1, No 3, Shiraz, PP 67-82.

Extended Abstract

Introduction

In the architecture of Iran, these six styles can be named based on their origin and they are called: Persian and Parthian before Islam and Khorasani, Razi, Azarbaijani and Isfahani after Islam. Also, the art and architecture of Iran has long had some principles which are well shown in the examples of this art. These principles are: philanthropy, avoiding futility, self-sufficiency, and modernism. People-oriented means observing the fit between building parts and human parts and paying attention to his needs in construction work. Humanity is reflected in the building's organs and its components, for example, the three-door room, which is mostly used for sleeping, is enough to meet the needs of a family. Components such as doors and windows, ledges, shelves, and the post used for bed storage were also of appropriate sizes. In Iranian architecture, they tried not to work in vain in building and they avoided extravagance. This principle was followed both before Islam and after Islam.

Methodology

The data collection method of this research was done through participatory observation method. This method is actually a kind of stance on the previous methods of social sciences in which the subject under investigation becomes an object. At times, although Malinowski agreed with Durkheim on the point that the researcher should put aside all his subjective prejudices during the research, he rejected Durkheim's method of dealing with the subject objectively. With this approach, Malinowski, in fact, questions the distance between the researcher and the subject of research because he believed that it is exactly this distance that leads to a relationship of dominance, or to be more precise, to what Hegel called the master/slave dialectic. A relationship that, according to him, prevented the correct and complete understanding of social reality. Therefore, Malinofovski believed that the researcher should become a part of the reality under investigation. Learn people's language and approach them in such a way that they don't feel his presence anymore and behave in the most natural way possible.

Results and discussion

Regarding the research background of this article, we can mention the scientific and research books and articles that have been published in universities and academic centers in Iran with the focus on local knowledge and traditional architecture, the most important of which are: Gholamhossein Memarian's book (1401). The title of the book is "Iranian Architectural Stylistics". The book of Rashid Ahmadresh and Hossein Daneshmehr (2014). The title of the book is "Indigenous knowledge and development". Amir Abbas Najafipour's book (2018). The title of the book is "Ecotourism and sustainable development of rural tourism". Fariborz Hamzaei's book (2018) titled "Horaman, the place of indigenous knowledge in sustainable development". Khadija Bouzarjamehri's article (1382) titled "The place of native knowledge in sustainable rural development". The article of Khadija Bouzarjamehri (2004) with the title "Analysis of the place of indigenous knowledge in rural development". The theoretical framework of the research is based on the theory of transautomatism by Friedrich Hundertwasser, an artist and architect from Vienna who writes: "Since urban planners with criminalist ideas came into existence and found architects who agreed with them, our habitats have become sick.

Conclusion

Based on the theory of structuralism, it can be concluded that the structure of the traditional house in the indigenous knowledge of the people of Aleli village can have both an external structure and an internal structure. The external structure, which includes the formal structure of this local knowledge, can be a means of transmitting culture to others in the ecotourism industry and develop the artistic and architectural assets of the people of this village day by day. The internal structure can play an essential role in introducing the art of architecture used in rural life and reproducing the elements of rural life in the prosperity of the ecotourism industry and its development, beyond the cultural geography of the people of this village. Preservation and safeguarding of local knowledge of traditional architecture and

restoration of traditional houses left in Aleli village as well as economic growth and social welfare of these people with the focus on local

knowledge and emphasizing on ecotourism of the people of Ardabil villages can be the research proposal of this research paper.

References

1. Bouzarjamhari. Khadija (1382). The place of indigenous knowledge in sustainable rural development. Tehran: Journal of Geography and Development. number 7. autumn and winter. pp. 5-20. [In Persian]
2. Bouzarjamhari. Khadija (1384). Analyzing the place of indigenous knowledge in rural development. Tehran: Faculty of Humanities Quarterly. number 1. Year 9. Spring. pp. 17-45
3. Chaili, Samad (1384). A look at the mythological words of Azerbaijan, Tabriz: Akhtar Publications. [In Persian]
4. Ezekia, Mustafa (1389). Applied research methods. Tehran: Keihan Publications. [In Persian]
5. Ezekia, Mustafa (2014). Sustainable Rural Development, Tehran: Information Publications.
6. Fakuhi, Naser (2017). Fragments of art, heritage and city, Tehran: Kasari Library. [In Persian]
7. Fakuhi, Nasser (2012). History of thought and theories of anthropology, Tehran: Nei Publications. [In Persian]
8. Hamzaei, Fariborz (2016). Horaman, The place of indigenous knowledge in sustainable development, Kermanshah: Razi University Press. [In Persian]
9. Jadi, Mansour (2019). Geographical names and designations of Ardabil region, Ardabil: Sepehr Forozan Publications.
10. Memarian, Gholamhossein (1401). Stylistics of Iranian Architecture, Tehran: Goljam Publications. [In Persian]
11. Moore, Jerry D. (2011). The lives and thoughts of great anthropologists, translated by Hashim Aghabig Puri, Tehran: Sociologists Publications.
12. Najafipour, Amir Abbas (2018). Ecotourism and sustainable development of rural tourism, Tehran: Noor Alam Publications.
13. Puraiman, Qasim (2008). Mashkin Shahr Nagin Sabz Azerbaijan, Tehran: Moshiri Publications.
14. Schedule of interviews [In Persian]
15. Zare Shahmarsi, Parviz (1387). Farhang Shahmarsi Turkish-Persian, Tabriz: Akhtar Publications. [In Persian]

مقاله پژوهشی

مطالعه مردم‌شناختی دانش بومی معماری سنتی مردم اردبیل با تأکید بر بوم‌گردی (مطالعه موردی خانه یکی اتاق بیر دهلیز روستای آلی)

عمار احمدی: دانشجوی دکتری مردم‌شناسی، گروه مردم‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

وحید رشیدوش؛ گروه مردم‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

یعقوب شربتیان: گروه مردم‌شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران

محمدهادی منصور لکورج: گروه مردم‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۰۲۲ صص ۸۲-۶۷ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۲۳

چکیده

مسئله اساسی و مهم این مقاله پژوهشی، شناخت دانش بومی معماری سنتی با گرایش بوم‌گردی در بین مردم روستای آلی مشکین شهر می‌باشد. هدف این پژوهش شناساندن و حفظ و نگهداری خانه‌های سنتی روستاهای مناطق مختلف اردبیل و فرهنگ متعلق به ساخت و استفاده از آن و همچنین توسعه صنعت معماری سنتی در ساختار دانش بومی آن برای کمک به مسئله بوم‌گردی و جذب توریسم به مناطق روستایی خصوصاً روستای آلی مشکین شهر می‌باشد. روش تحقیق این پژوهش کاربردی با محوریت تحقیق میدانی متکی بر تحلیل میدانی ژرف می‌باشد که از نظریه فراخودکارگرای در مکتب معماری و نظریه نیازها در مکتب کارکردگرایی و همچنین مکتب ساختارگرایی در تحلیل و تفسیر مردم‌شناختی مسئله استفاده شده است. اخص یافته‌های تحقیق عبارتند از: کارکرد آشکار این دانش بومی خودش را در زندگی روزمره مردم روستای آلی به عنوان معماری سنتی خاص این منطقه در کسب درآمد و رونق اقتصادی خانواده‌های این روستا و کارکرد پنهان این دانش بومی که همان جذب توریسم برای رونق بوم‌گردی در این روستا و در نهایت سبب توسعه فرهنگی است، خودش را بیش از پیش نشان می‌دهد. رسیدن به آرامش روحی با هنر خاص این معماری و نیز رسیدن به سود اقتصادی و رفاه اجتماعی خانواده‌های روستایی با صنعت بوم‌گردی مسئله مهم دیگری است که می‌تواند تأثیرش را در زندگی اجتماعی مردم روستا نشان دهد.

واژه‌های کلیدی: دانش بومی، آلی، معماری، خانه‌های سنتی، بوم‌گردی

استاد: احمدی، عمار؛ رشیدوش، وحید؛ شربتیان، یعقوب؛ منصور لکورج، محمدهادی (۱۴۰۲). مطالعه مردم‌شناختی دانش بومی معماری سنتی مردم

اردبیل با تأکید بر بوم‌گردی (مطالعه موردی خانه یکی اتاق بیر دهلیز روستای آلی). فصلنامه جامعه و سیاست، سال ۱، شماره ۳، شیراز، صص ۶۷-

۸۲

مقدمه

در معماری ایران می‌توان این شش سبک را بر پایه‌ها ستگاه‌شان نام‌گذاری کرد و آن‌ها را چنین نامید: پارسی و پارسی پیش از اسلام و خراسانی، رازی، آذربایجانی و اصفهانی پس از اسلام. همچنین هنر و معماری ایران از دیرباز دارای چند اصل بوده که به خوبی در نمونه‌های این هنر نمایان شده است. این اصول چنین هستند: مردم‌واری، پرهیز از بیهودگی، نیارش، خودبسندگی و دورنگرایی. مردم‌واری به معنای رعایت تناسب میان اندام‌های ساختمانی با اندام‌های انسان و توجه به نیازهای او در کار ساختمان سازی است. مردم‌واری در اندام‌های ساختمان و اجزاء آن چنین نمایان می‌شود که برای نمونه اتاق سه دری که بیشتر برای خوابیدن بکار می‌رود، به اندازه‌ای است که نیاز یک خانواده را برآورده کند. اجزایی چون در و پنجره، تاقچه، رف و نیز پستویی که برای انبار رختخواب بکار می‌رفته نیز اندازه‌هایی مناسب داشتند. در معماری ایران تلاش می‌شده کار بیهوده در ساختمان سازی نکنند و از اسراف پرهیز می‌کردند. این اصل هم پیش از اسلام و هم پس از اسلام مراعات می‌شده است. واژه نیارش در معماری گذشته ایران بسیار بکار می‌رفته است. نیارش به دانش ایستایی، فن ساختمان و ساختمایه (مصالح) شناسی گفته می‌شده است. معماران ایرانی تلاش می‌کردند ساختمایه مورد نیاز خود را از نزدیک‌ترین جاها بدست آورند و چنان ساختمان می‌کردند که نیازمند به ساختمایه جاهای دیگر نباشد و خود بسنده باشد. بدین گونه کار ساخت با شتاب بیشتری انجام می‌شده و ساختمان با طبیعت پیرامون خود سازوارتر در می‌آمده است و هنگام نوسازی آن نیز همیشه ساختمایه آن در دسترس بوده است. اصلاً در ساماندهی اندام‌های گوناگون ساختمان و به ویژه خانه‌های سنتی، باورهای مردم، بسیار کار ساز بوده است. یکی از باورهای مردم ایران ارزش نهادن به زندگی شخصی و حرمت آن و نیز عزت نفس بوده که این امر بگونه‌ای معماری ایران را درونگرا ساخته است (معماریان، ۱۴۰۱: ۲۸).

تاکنون تعریف‌های گوناگونی و فراوانی از سوی دست‌اندرکاران درباره دانش بومی پیشکش شده است که هر کدام، از دیدگاهی ویژه این دانش را مورد توجه قرار می‌دهند. ویلیامز و موچینا^۱ به نقل مک‌کلور^۲ دانش بومی را این گونه تعریف کرده‌اند که دانش بومی همانا شیوه‌های یادگیری، فهم و نگرش به جهان است که نتیجه سالها تجربه و مسئله‌گشایی بر پایه آزمون و خطا، از سوی گروه‌هایی از مردم در حال فعالیت می‌باشد که داده‌های طبیعی در دسترسشان را در پیرامون خود به کار برده و تجربه کرده‌اند (همزه‌ای، ۱۳۹۶: ۱۰).

دانش بومی دانشی است که مردم به آن اعتقاد دارند و آن را در طول زمان در جامعه خود توسعه و بهبود بخشیده‌اند. دانش بومی بر اساس تجربه است و غالباً در طول زمان آزمون می‌شود. این دانش با فرهنگ محلی و محیط زیست سازگار شده است. بنابراین از پویایی و کارایی لازم نیز برخوردار است. دانش بومی زمینه‌های مساعدی را برای توسعه فراهم می‌آورد. دویس، دانش بومی را به پره‌های یک پرنده تشبیه می‌کند. یعنی از زمانی که پرنده پر در می‌آورد، پرواز را می‌آموزد. دانش بومی بخشی از سرمایه ملی هر قوم است که باورها، ارزش‌ها، روش‌ها و آگاهی‌های محلی آنان را در بر می‌گیرد و حاصل قرن‌ها آزمون و خطا در محیط طبیعی و اجتماعی است، غالباً به صورت شفاهی و سینه‌به‌سینه از نسلی به نسل بعد منتقل می‌شود. بنابر تعاریف ذکر شده، مهمترین ویژگی دانش بومی عبارت است از: بر پایه تجربه استوار است - در طول قرن‌ها با کار روی آن آزمون می‌شود و جنبه کاربردی پیدا کرده است - با محیط و فرهنگ بومی سازگار است - پویا و در حال دگرگونی است (بوذرجمهری و همکاران، ۱۳۸۴: ۱۷).

مسئله این مقاله، تحقیق و پژوهش در حوزه دانش بومی و ارتباط آن با معماری سنتی در منطقه روستایی آلی شهرستان مشکین شهر استان اردبیل است. هدف اصلی و اساسی این تحقیق مسئله بوم‌گردی و حفظ صنعت خانه‌های سنتی در قالب صنعت بوم‌گردی مناطق روستایی است. این پژوهش می‌تواند به نوبه خودش در حفظ صنعت بوم‌گردی و معماری سنتی منحصراً به فرد مناطق روستایی و جذب گردشگر کارکرد خودش را ایفا نماید. و تا حد امکان در آگاهی دادن به انسان‌های این مناطق در خصوص شناخت دقیق صنعت معماری سنتی و تطبیق آن با بوم‌گردی معاصر به مردم این منطقه کمک نماید.

در این پژوهش یک سؤال کلی و اساسی مطرح است: آیا ارتباطی بین دانش بومی و معماری سنتی روستا وجود دارد و این مسئله می‌تواند با صنعت مدرن بوم‌گردی در ارتباط باشد؟

و چند سؤال جزئی از جمله: نحوه ساخت خانه‌های سنتی توسط معماران قدیمی چگونه است؟ معماری خانه‌های سنتی چگونه می‌تواند کارکرد صنعت بوم‌گردی را به خود اختصاص دهد؟

1- Williams and Muchena

2- McClure

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

در خصوص پیشینه پژوهش این مقاله می‌توان به کتاب‌ها و مقاله‌های علمی و پژوهشی که با محوریت دانش بومی و معماری سنتی در دانشگاه‌ها و مراکز آکادمیک علمی و پژوهشی در ایران به چاپ رسیده‌اند اشاره کرد که مهم‌ترین آنها عبارتند از: کتاب غلامحسین معاریان (۱۴۰۱). عنوان کتاب «سبک‌شناسی معماری ایرانی». کتاب رشید احمدرش و حسین دانش‌مهر (۱۳۹۴). عنوان کتاب «دانش بومی و توسعه». کتاب امیرعباس نجفی پور (۱۳۹۸). عنوان کتاب «اکوتوریسم و توسعه پایدار گردشگری روستایی». کتاب فریبرز همزه‌ای (۱۳۹۸) با عنوان «هورامان، جایگاه دانش بومی در توسعه پایدار». مقاله خدیجه بوذرجمهری (۱۳۸۲) با عنوان «جایگاه دانش بومی در توسعه روستایی پایدار». مقاله خدیجه بوذرجمهری (۱۳۸۴) با عنوان «تحلیل جایگاه دانش بومی در توسعه روستایی» و...

چارچوب نظری تحقیق طبق نظریه فراخودکارگرایی فریدریش هاندرتواسر هنرمند و معمار اهل وین که می‌نویسد: «از زمانی که شهرسازی با اندیشه‌های جرم‌گرایانه به وجود آمدند و معماری یافتند که با آنها هم‌رای بودند، زیستگاه‌های ما بیمار شدند. البته این نخستین بار نبود که خانه‌های ما بیمار می‌شدند؛ این بناها اصولاً از ابتدا به شکلی بیمارگونه اندیشیده و ساخته شده بودند. زیستگاه‌های بی‌شماری که ما امروز ناچاریم آنها را در هزاران نسخه مشابه تحمل کنیم؛ خانه‌هایی که نه عاطفه‌ای در خود دارند، نه احساسی؛ صرفاً خانه‌هایی هستند دیکتاتورمنشانه، بی‌احساس، پرخاشگر، بی‌معنا، بی‌خاصیت و سترون، بدون هیچ آرایش و پیرایشی، سرد، غیر رومانتیک، غریبه و تهی. این زیستگاه‌ها، نوعی توهم کارکردی بودن را می‌دهند. اما هم ساکنان خودشان و هم رهگذران را به افسردگی می‌کشاند. تصور کنیم در یکی از زیستگاه‌های مجتمع مانند، صد نفر زندگی کرده و روزانه ده هزار نفر از برابرش عبور کنند. باید اذعان کرد که حتی رهگذران به همان اندازه ساکنان یا شاید هم بیشتر، از دیدن این مجتمع رنج خواهند کشید؛ زیرا تشعشع نومیدانه‌ای بی‌روح آنها بر همه تأثیر منفی می‌گذارد. این‌ها، ساختمان‌هایی شبیه به اردوگاه‌های کار اجباری و یا سربازخانه‌ها هستند و پرارزش‌ترین چیزی که یک جوان می‌تواند به جامعه خود ارائه دهد، یعنی خلاقیت خودانگیزگی و شخصیت فردی او را نابود کرده و به دیگران شبیه‌سازی می‌کند» (فکوهی، ۱۳۹۷: ۱۱۹).

استفاده از مکتب کارکردگرایی (مالینوفسکی خصوصاً نظریه نیازها «نظریه نیازهای مالینوفسکی نقش کلیدی در رویکرد کارکردی او نسبت به فرهنگ دارد. که بیانیه‌ای نظری است که فرد و جامعه را به هم مرتبط می‌کند و یک مفهوم ساده است: وجود فرهنگ برای برآوردن نیازهای اساسی بیولوژیکی، روان‌شناختی و اجتماعی فرد است. اما اگر ما درک درستی از عقاید مالینوفسکی در مورد کارکرد، سلسله‌مراتب نیازها و نقش نمادگرایی نداشته باشیم و چارچوب فکر اندیشه مالینوفسکی را نادیده بگیریم، این نظریه بسیار ساده‌انگارانه به نظر خواهد رسید. مالینوفسکی دریافت که اشکال فرهنگی کارکردهای ساده و فردی ندارد. او می‌نویسد که هیچ نهاد فرهنگی نمی‌تواند با یک نیاز اساسی و حتی به عنوان یک قانون با یک نیاز ساده فرهنگی به صورت کارکردی مرتبط باشد به عبارتی فرهنگ نمی‌تواند یک کپی از مجموعه‌ای از واکنش‌های خاص به نیازهای بیولوژیکی خاص باشد. در عوض او معتقد بود که نهادهای فرهنگی پاسخ‌های منسجم به نیازهای مختلف هستند و او برای نشان دادن این نیازها از نوعی نمودارهای خاص استفاده کرد» (مور، ۱۳۹۱: ۶۸)

استفاده از مکتب ساختارگرایی به همان صورت که در کارکردگرایی با یک کل، اجزای تشکیل‌دهنده آن و رابطه خاص آن اجزا با یکدیگر و با کل روبه‌رو بودیم؛ در اینجا نیز با یک نظام ساختمند، اجزای آن و روابط ساختاری روبه‌رو هستیم. در واقع کارکرد یعنی ساختاری پویا شده، و ساختار یعنی شکل ایستای یک کارگرد. در کارکردگرایی، پدیده به عنوان جزئی از یک فرایند درک می‌شود یا بهتر بگوییم به عنوان یک حرکت در فضا؛ و در ساختارگرایی به عنوان جزئی از یک شکل یا یک واقعیت در فضا. اما در هر دو نظریه، درک شکل بدون توجه به کارکرد و درک کارکرد بدون توجه به شکل ممکن نیست. مفهوم ساختار در ابتدا به معنی ساختار برون‌ی است، یعنی شکلی قابل رویت و مشاهده مستقیم. اما این مفهوم به تدریج به ساختار درونی نیز تعمیم می‌یابد. ساختار درونی برخلاف ساختار برون‌ی مستقیماً قابل مشاهده نیست، بلکه صرفاً از طریق پیامدها و نتایج آن درک می‌شود (فکوهی، ۱۳۹۲: ۱۷۲).

روش تحقیق

این پژوهش هم می‌تواند در گروه تحقیقات بنیادی و هم در گروه تحقیقات کاربردی قرار بگیرد. تحقیقات بنیادی با هدف کشف مجهولات مورد علاقه پژوهشگر و پیش بردن مرزهای دانش بشری انجام می‌گیرد. هدف اساسی این نوع تحقیقات آزمون نظریه‌ها، تبیین روابط بین پدیده‌ها و افزودن به مجموعه دانش موجود در یک زمینه خاص است. هدف این نوع تحقیق، ارائه معرفت و دانش نوین برای پژوهشگرانی است که علاقمند به توسعه و به‌کارگیری نتایج این قبیل تحقیقات می‌باشند. برای مثال تحقیقات بنیادی که چامسکی در مورد زبان‌های

1- Functionalism

2- Stucturalism

مختلف جهان انجام داده است و نتیجه گرفته است که تمام این زبان‌ها دارای ویژگی‌های مشترکی از جمله سازمان و ترکیب‌های دستوری کمابیش مشابهی دارند. بر این اساس بود که او توانست نظریه زیستی بودن روال رشد زبان را مطرح کند (ازکیا، ۱۳۸۲: ۲۸۸).

روش جمع‌آوری اطلاعات این پژوهش از طریق روش مشاهده مشارکتی انجام گرفته است. این روش در واقع نوعی موضع‌گیری درباره روش‌های قبلی علوم اجتماعی است که در آن موضوع مورد بررسی به یک شی تبدیل می‌شود. در مواقع، هر چند مالینوفسکی در این نکته که محقق در زمان تحقیق باید تمام پیش‌داوری‌های ذهنی خود را کنار گذارد، با دورکیم موافق بود، اما روش دورکیم مبنی بر برخورد شیئی با موضوع را رد می‌کرد. مالینوفسکی با این رویکرد، در حقیقت، فاصله‌گذاری میان محقق و موضوع تحقیق را زیر سؤال می‌برد زیرا بر آن بود که دقیقاً همین فاصله‌گذاری است که به یک رابطه سلطه، یا دقیق‌تر گفته با شیم به آنچه هگل دیالکتیک ارباب / بنده می‌نامید، منجر می‌شود. رابطه‌ای که به باور او مانع از درک درست و کامل واقعیت اجتماعی می‌شد. از این رو مالینوفسکی بر آن بود که محقق باید خود جزئی از واقعیت مورد بررسی خود گردد. زبان مردم را بیاموزد و به آنها نزدیک شود به صورتی که دیگر وجود او را احساس نکنند و رفتارهایشان را به طبیعی‌ترین شکل ممکن انجام دهند (فکوهی، ۱۳۹۲: ۱۷۰).

روش این پژوهش متکی بر تحلیل میدانی ژرف است. در این پژوهش تمام داده‌ها توسط مصاحبه با افرادی اهل فن این دانش بومی که قبل از شروع تحقیق میدانی شناسایی و برای نمونه‌گیری انتخاب شده بودند، جمع‌آوری شده، این مصاحبه‌ها اغلب به شکل مصاحبه مشارکتی گردآوری و تدوین شده است. زمان صرف شده برای مصاحبه‌ها و جمع‌آوری داده‌ها یک سال و نیم زمان به خودش اختصاص داده است که این زمان بدون در نظر گرفتن مقدمات و جمع‌بندی نهایی تحقیق می‌باشد. مکان مصاحبه‌ها هم اغلب در محل کار اساتید این رشته و مکان‌هایی بود که از این دانش بومی استفاده می‌شود. ابزار مورد استفاده در این تحقیق ترکیبی (میدانی و کتابخانه‌ای) عبارتند از: کتاب‌ها، مقاله‌ها علمی و پژوهشی، اسناد و نوشته‌های خطی و در پژوهش میدانی ابزاری چون دوربین فیلم‌برداری - دوربین عکاسی - دستگاه ضبط صدا و مصاحبه - فیش و دفترچه یادداشت.

جایگاه خالی این پژوهش در حوزه دانش بومی خصوصاً دانش بومی بوم‌گردی و معماری سنتی در مناطق روستایی کشور خاصه مناطق روستایی استان اردبیل کاملاً احساس می‌گردد. محدودیت‌های پژوهشی این مقاله با محدودیت‌های سیستماتیک مقالات پژوهشی و دانشگاهی یکسان است، مگر در موارد خاصی چون مطالعه جامعه تقریباً فراموش شده که امروزه اغلب هم در قید حیات نیستند، چرا که این گروه جامعه در روستاها تقریباً فوت شده‌اند و اندک افرادی که باقی مانده‌اند به خاطر کهولت سنی بالا مثل مردم عادی نمی‌توانستند مصاحبه‌های وقت آزاد و بدون محدودیت زمانی داشته باشند.

محدوده مورد مطالعه

مشکین شهر یا خیاو یکی از شهرهای استان اردبیل که در غرب مرکز استان اردبیل واقع شده و مرکز آن شهرستان مشکین شهر با ۳۷۰۰ کیلومتر مربع وسعت دارد. این شهرستان دارای سه شهر بنام‌های مشکین، لاهرود، رضی و سه بخش بنام بخش مرکزی و بخش ارشق و بخش مشکین شرقی و شامل دوازده دهستان است. این شهرستان از شمال با شهر گرمی، از جنوب با شهرستان سراب و از غرب با شهرستان اهر و از شرق با شهرستان اردبیل همسایه بوده و از طرف شمال شرقی با جمهوری آذربایجان هم‌مرز است. این شهرستان با ۱۶۲۵ متر ارتفاع از سطح دریا قرار دارد (پورایمان، ۱۳۸۰: ۲۵).

آلی (آلنی) روستایی جزء بخش مرکزی شهرستان مشکین‌شهر، استان اردبیل. بنابر فرهنگ جغرافیایی ایران در ۶ کیلومتری شرق مشکین‌شهر و در کنار جاده مشکین - اردبیل واقع شده است (جدی، ۱۳۹۹: ۶۶-۶۷). دهستان آلی مرکز دهستان مشکین شرقی بوده و در ۶ کیلومتری شهرستان مشکین شهر واقع شده است. این دهستان با ۱۵۹۰ هکتار وسعت در حد فاصله جاده قدیم مشکین اردبیل قرار گرفته و رونق شهرنشینی و ضرورت ایجاد کارگاه‌ها و کارخانه‌های صنعتی قسمت وسیعی از دهستان را به خود اختصاص داده است (پورایمان، ۱۳۸۰: ۱۳۷).

بحث و ارائه یافته‌ها

یکی اتاق بیر دهلیز

یکی اتاق بیر دهلیز آذر باجانی به معنی دو اتاق و یک دهلیز. همچنان که از معنای این ترکیب بر می‌آید به خانه‌ای گفته می‌شود که دارای دو اتاق سنتی و یک آشیزخانه و یک دهلیز ورودی داشته باشد. تعداد اتاق‌های این خانه‌های سنتی در روستای آلی و

1- Allı

2- İky otaq bir dəhliz

روستاهای اغلب مناطق استان اردبیل بستگی به طبقه اجتماعی و اقتصادی خانواده‌ها داشت. به عبارتی خانه‌های طبقه‌های اجتماعی پایین‌تر از یک اتاق و یک دهلیز شروع می‌شد تا به چندین اتاق و چندین دهلیز می‌رسید. در این پژوهش به خانه سنتی طبقه متوسط این جامعه روستایی می‌پردازیم که همان (ایکی اتاق بیر دهلیز) می‌باشد.

تصویر ۱- نمایی زمستانی و تابستانی از یک خانه سنتی ایکی اتاق بیر دهلیز (عکاس: پژوهشگر)

متریال اصلی ساخت خانه سنتی ایکی اتاق بیر دهلیز

متریال اصلی ساخت این خانه‌ها در روستای آلی با توجه به اکوسیستم بومی آن اغلب از خشت، سنگ و چوب تشکیل می‌شد. خشت از نوع گل‌رس یا گل سرخ رنگی که در اطراف این روستا به وفور پیدا می‌شود. طرز درست کردن این خشت اینگونه بود که افراد استاد در این کار گل را دو سه روز در محوطه بسته یا در لای پارچه‌ای کناری در فضای باز نگه می‌داشتند و بعد از دو سه روز به آن گاه اضافه می‌کردند و یک روز کامل آن را به کمک چند جوان نیرومند لگدمال می‌کردند. هر قدر عمل لگدمالی قوی‌تر و بیشتر انجام می‌گرفت سختی و محکمی گل بعد از خشک شدن بیشتر می‌شد. علاوه بر محکم‌کاری این عمل باعث می‌شد که گل بعد از خشک شدن ترک بر ندارد. از ویژگی‌های این خشت که با گاه هم مخلوط می‌گردید، نگه داشتن گرمای داخل خانه و نفوذناپذیری سرمای کوهستان در داخل آن است. از طرفی چون زخامت این خشت‌ها در دیوار بیش از یک متر در نظر گرفته می‌شد در حفظ گرما در فصل زمستان و حفظ خنکی داخل خانه در فصل تابستان نقش اساسی را ایفا می‌کرد. سنگ گوئی داش (برای استحکام بنا و نیز سنگ کپز داش برای زینت و نمای بنا استفاده می‌شد. سنگ‌های گوئی داش را از دره‌های دامنه کوه ساوالان تهیه می‌کردند. این سنگ‌ها قبل از استفاده در بنا، توسط سنگ‌تراشان حرفه‌ای تراشیده و آماده استفاده در معماری بنا می‌شدند. و همچنین سنگ‌های کپز هم توسط همین استادکاران تراشیده یا حکاکی می‌شدند. چوب قلمه‌آدرخت بومی روستا که به آن سرو تبریزی هم گفته می‌شود، در ستون و ایوان‌ها و پوشش بام خانه‌های سنتی کاربرد داشت (اوستا عقیل: مصاحبه).

محل انتخاب برای احداث خانه سنتی

در روستاها و مناطقی که میزان بارندگی زیاد، عموماً طرح و نقشه احداث خانه‌ها بالاتر از کوچه و خیابان در نظر گرفته می‌شد و برعکس. در روستای آلی هم به خاطر وجود بارندگی کافی در مناطق کوهستانی این روستا و وجود سفره‌های زیرزمینی اغلب احداث خانه را از کوچه و خیابان با ارتفاع بیشتری انتخاب می‌کردند، طوری که چندین پله برای رسیدن به درب حیاط خانه باید طی می‌شد. زمین‌های داخل روستا آلی به خاطر قرار گرفتن در کوه پایه رشته کوه‌های ساوالان ناهموار است به خاطر همین در ساختن خانه سعی می‌کردند زمین‌های پست را برای حیاط خانه و زمین‌های بلند و مرتفع را برای احداث خود خانه در نظر بگیرند. این کار خانه‌های روستا را در فصول بارندگی باران و برف از نفوذ آب به داخل خانه یا پی خانه در امان نگه می‌داشت.

1- göy daş

2- kəpəz daş

3- qələmə

سردر ورودی حیاط خانه

سبک معماری این سردرها اغلب از سبک معماری اسلامی ایرانی دوره‌های غزنویان و سلجوقیان و حتی صفویان الهام گرفته می‌شد، هرچند قبل از اسلام هم از سبک معماری ماد و اشکانیان هم استفاده می‌شد و امروزه این سبک‌ها با معماری اسلامی تلفیق شده و به کار می‌رود. در سردر این خانه‌های سنتی هم از معماری دوره سلجوقیان بیشتر الهام گرفته شده که در معماری آن هم نسبت به معماری کل ساختمان از ظرافت و هنر مهندسی بیشتری استفاده می‌شده است.

باش یازی^۱ (کتیبه سنگی سردر):

این سنگ که جنس آن از سنگ کپز یا اوزن داش می‌باشد، سنگ بسیار نرم و سبک وزن است که به خاطر فرو نرفتن در آب و شناور بودن آن در روی آب به این نام نامیده شده است. این نوع سنگ در محیط زیست روستای آلی فراوان یافته می‌شود. به طوری که در نزدیکی این روستا محلی به نام کپز وجود دارد که صخره‌ای بسیار بزرگ و باشکوه است. این صخره متشکل از سنگ‌های بزرگ کپز می‌باشد و هنوز هم پابرجاست. در دوره‌های باستانی این مناطق از این نوع سنگ‌ها در مجسمه‌سازی و استیل‌های نمادین و معماری معابد و قلعه‌های بلند استفاده می‌گردید. برای نمونه سنگ‌های استفاده شده در منطقه باستانی شهر یثیری مشکین شهر که محوطه باستانی متشکل از استیل‌هایست که همه آنها از همین سنگ‌ها تراشیده شده‌اند (عبدالحسین: مصاحبه).

کنده کاری و کارکرد آن در صنایع دستی این جنس سنگ‌ها خیلی مناسب و به صرفه و آسان‌تر از دیگر نوع سنگ‌هاست. برای همین از این نوع سنگ‌ها در ساختن کتیبه‌های سردر ورودی حیاط خانه‌ها استفاده می‌شد که اغلب روی آن با اسماء متبرک خداوند و ائمه اطهار زینت داده می‌شد (اوستا احمد: مصاحبه).

درب چوبی اصلی حیاط خانه هم در زیر این ایوان و پای کتیبه سنگی قرار می‌گرفت. که جنس آن معمولاً از درختان سخت جنگلی یا از چوب درخت گردو ساخته می‌شد. چیز قابل توجه در کوب این درهای سنتی بود که در کوب راست متعلق به مردان است که شکل و صدای آن با در کوب سمت چپ که مختص زنان است، متفاوت می‌باشد (عباس: مصاحبه).

فلسفه این کار احترام به اهل خانه چه مرد و چه زن بوده است طوری که وقتی مهمان در کوب مخصوص زنان را به صدا در می‌آورد یکی از زنان خانه به پیشواز مهمان به درب خانه می‌رفت و اگر مهمان در کوب مخصوص مردان را به صدا در می‌آورد یکی از مردان خانه به پیشواز مهمان می‌رفت. این عمل علاوه بر حفظ حریم خانواده با تاکید بر شریعت دین اسلام، باعث می‌شد که مهمان پشت درب خانه در خواسته خود هیچ شرم و خجالتی نداشته باشد. برای مثال اگر مهمان مرد پشت درب خانه برای رفع حاجتی آمده باشد با دیدن زن خانه خجالت می‌کشید و امکان داشت نمی‌توانست اصل حاجتش را به زبان بیاورد یا اگر هم می‌خواست حاجتش را مطرح کند دوباره باید مرد خانه را به درب خانه دعوت می‌کرد. برای جلوگیری از این عمل تکراری روزمره زندگی و همچنین رعایت بحث قیودات دینی در زندگی اجتماعی، برای این گونه درب‌ها در کوب‌های مجزا در نظر می‌گرفتند.

تصویر ۲- نمونه از ورودی و سردر و کتیبه خانه سنتی در روستای آلی (عکاس: پژوهشگر)

۱- başyazi

۲- üzəndaş

خجینیش (استراحتگاه جلوی درب)

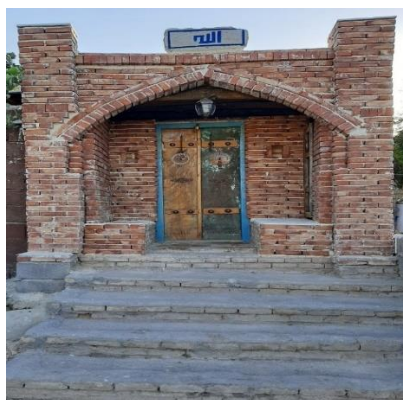
سکوی جلوی درب حیاط از سمت کوچه که در دو طرف درب خانه طراحی می‌شد، معمولاً ارتفاع آن نیم متر الی یک متر و عرض آن نیم متر الی یک متر می‌باشد. طرز ساخت آن اینگونه بود که استادکار یا آن را از آجر مخصوص طراحی و داخل آن را با خاک پر می‌کرد و یا کل این سکو را از قطعه سنگ سبک کپز طراحی و درست می‌کرد (عبدالله: مصاحبه).

فلسفه این جایگاه این است که هر وقت کسی یا مهمان پا به سن گذاشته یا معلولی به خانه مراجعه کرد تا آمدن صاحب خانه در این سکوها استراحت کند و در حالت ایستاده منتظر نماند. یا اگر هنگام مراجعه مهمان بارندگی باران و برف شدید بود مهمان بتواند در زیر این سایبان روی این سکوها تا رسیدن اهل خانه استراحت کند و همچنین احتمال داشت رهگذران خسته و کهنسال برای استراحت کوتاه از این سکوها استفاده کنند بدون آنکه مهمان آن خانه باشند.

جنس این سکوها معمولاً از کاه‌گل یا آجر خام گلی یا قطعه سنگ کپز و در دوران معاصرتر از آجر پخته شده سفالی استفاده می‌شد که در زیر سایبان ورودی و سردر حیاط خانه قرار می‌گرفت. به عبارتی خجینیش در محلی ساخته می‌شد که انسان را از آب باران و برف و تگرگ و حتی از بادهای گرم و سرد محافظت می‌کرد (اوستا ولی: مصاحبه).

حایات دهلیزی (دهلیز حیاط)

محلی سرپوشیده که مصاحت آن بستگی به بزرگی و کوچکی حیاط خانه دارد و معمولاً اندازه بزرگ آن به اندازه یک اتاق سه در چهار و کوچک آن به اندازه اتاق دو در دو ساخته می‌شد. این دهلیز کوچک هم مسئول محافظت از درب حیاط خانه و هم مسئول محافظت از مهمانان و کسانی بود که هر روز به خانه وارد یا خارج می‌شدند. فلسفه وجود دهلیز حیاط این بود که وقتی صاحب‌خانه یا مهمان می‌خواست وارد حیاط بشود در آنجا مختصر مکثی داشته باشد و با این اندیشه که داخل خانه حرمت دارد و باید وقتی از بیرون وارد آن می‌شود با تأمل و آرامش خاصی وارد آن گردد. و از طرفی اگر در بیرون از خانه مشکلاتی هم وجود داشته باشد هنگام ورود به حیاط خانه آن را در پشت درب ورودی بگذارد و با شادی و روانی آسوده وارد حیاط خانه گردد. چون داخل دهلیز حیاط روزها با سایه و شبها با چراغ زینت داده می‌شد به خاطر همین کسی که می‌خواست وارد آن دهلیز شود و تا زمان خروجش از دهلیز یک مکث کوتاه همراه با تنفس عمیق و با آرامشی کوتاه چشم، وارد حیاط خانه می‌شد. خنکی داخل دهلیز در تابستان و گرمی داخل دهلیز در زمستان برای ایجاد این آرامش مزید بر علت می‌گردید (اتیواز: مصاحبه).

تصویر ۳- نمونه‌ای از دهلیز حیاط خانه سنتی (عکاس: پژوهشگر)

بولگون (بولقون) گونی (بالکن مشرق)

بول در لغت ترکی آذربایجانی به معنی فراوانی و زیادی و گونی به معنی مشرق و سمتی که خورشید از آن طلوع می‌کند، است. ترکیب این دو واژه به معنی فراوانی پرتوی طلوع خورشید و فراوانی گرما و روشنایی خورشید است. بر این اساس واژه بالکن از واژه ترکی آذربایجانی بولگون گرفته شده است.

در خانه‌های سنتی این بالکن معمولاً در ورودی حیاط قرار می‌گیرد. به عبارتی معمارهای قدیمی با دانش بومی خود خانه را طوری طراحی می‌کردند که جلوی خانه آفتاب‌گیر باشد، برای همین روی خانه را به طرف خورشید قرار می‌دادند و این بالکن در ورودی خانه رو به حیاط

^۱ - bolgün günəy

جلو قرار داشت. لازم به ذکر است که خانه‌های سنتی در این مناطق اغلب دو حیاط و دو درب خروجی مجزا از هم داشتند. یک حیاط جلویی که در ورودی اصلی خانه قرار داشت و دیگری حیاط پشتی که در پشت خانه قرار می‌گرفت. کاربرد حیاط و درب پشتی مربوط به روزگان نامن این منطقه بوده که صاحب‌خانه و اهالی آن اگر با اتفاق تلخی روبرو شدند، بتوانند جان خودشان را از حیاط و درب پشتی نجات بدهند. البته بعدها از این حیاط و درب پشتی برای باغچه پروری و نیز مکانی دنج برای خانواده استفاده شد (ایمان: مصاحبه). نقش و فلسفه بالکن مشرق جذب آفتاب بیشتر به خانه و اهل خانه بود و جنس این بالکن اغلب از چوب درختان بومی می‌باشد. در مقابل این بالکن به عبارتی در زیر پای این بالکن یک حوض متوسط هم طراحی می‌شد که هم به زیبایی حیاط و هم به خنکی بالکن کمک می‌کرد.

تصویر ۴- تصویری از نمای بالکن مشرقی از خانه سنتی در روستای آلی (عکاس: پژوهشگر).

بولگون گوزی (بالکن مغرب):

این بالکن بر عکس بالکن بولگون گونی می‌باشد. به عبارتی بالکن مخصوص غروب آفتاب است. این بالکن در تابستان خنک و در زمستان به خاطر آفتاب‌گیر بودنش گرم می‌باشد. در برخی از خانه‌های سنتی تندیرخانا (تنور خانه) هم در این بالکن طراحی و ساخته می‌شود. روبروی این بالکن حیاط پشتی خانه قرار داشت که معمولاً باغچه یا پر از درختان میوه و گل و گیاه به سلیقه اهل خانه بود (حسن عمی: مصاحبه).

تصویر ۵- نمونه بالکن مغربی از خانه سنتی در روستای آلی (عکاس: پژوهشگر)

شاما، هامبال، قولچا^۲

تنه درختانی که برای ستون در بالکن‌ها استفاده می‌گردد را شاما می‌گویند. جنس چوب شاما اغلب از چوب توت، گیلان و چوب درخت قارا آغاچ (درخت بومی منطقه مشکین شهر که چوب سنگین و محکمی دارد) درست می‌شود. تعداد شاماهای استفاده شده در هر بالکن متناسب با مصاحت بالکن متغیر است.

^۱- bolgün güzey

^۲- tondirxana

^۳- şama hambal qolça

چوب قوی و محکمی که روی شاماها قرار می‌گیرد و نگهداری بار کل بالکن بر عهده آن است، که به آن «هامبال» در لغت به معنی نوکر و خادم می‌گویند. به عبارتی نوکری و بارکشی تمام وزن بالکن روی هامبال می‌باشد. چوب آن مانند چوب شاما از درخت توت، گیلاس و قاراآغاج تهیه می‌شود (عباس: مصاحبه).

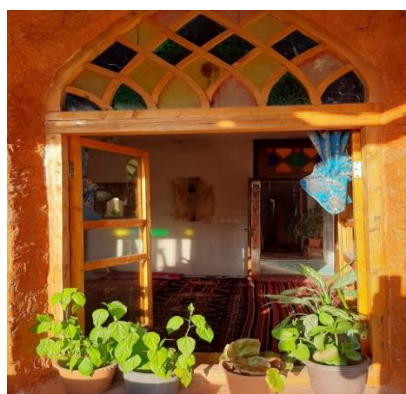
قولجا در لغت ترکی آذربایجانی به معنی دست و بال کوچک. شاخه‌های کوچک و سبک درختان که به صورت منظم روی هامبال چیده می‌شد تا سایبان بالکن‌ها تکمیل گردد. فلسفه استفاد از این چوب‌ها در بالکن‌ها گرمی زمستانه و خنگی تابستانه آن است چرا که با این کار هوای داخل بالکن در زیر چوب‌ها و لای فاصله هامبال‌ها به گردش در می‌آید و در تابستان باعث خنکی و در زمستان باعث گرمی هوای بالکن می‌گردد.

تصویر ۶- نمونه تصویر تهیه شده از شاما، هامبال و قلجا از بالکن خانه سنتی (عکاس: پژوهشگر).

پنجره‌های چوبی

در خانه‌های سنتی رو ستای آلی و دیگر رو ستاهای مناطق استان اردبیل اغلب از پنجره‌هایی بیه شتر با اندازه متوسط و حتی کوچک‌تر از معمول استفاده می‌گردید. فلسفه این کار تابستان گرم و خشک و زمستان‌های سرد این مناطق کوهستانی می‌باشد. جنس این پنجره‌ها هم اغلب از درختان محلی چون قلمه، سوود و قاراآغاج و در برخی از موارد هم به خاطر استحکام و مقاوم بودن آن در مقابل آب و گرما از چوب روس استفاده می‌کردند. سبک و شیوه در ست کردن پنجره‌های ساده و بدون آرایش هنری بود، اما در برخی از موارد هم از سبک معماری دوره‌های سلجوقی و صفویه الهام می‌گرفتند (عبدالحسین: مصاحبه).

تصویر ۷- نمونه از پنجره‌های سنتی چوبی به سبک معماری سلجوقی (عکاس: پژوهشگر)

ائو دهلیزی (دهلیز خانه)

دهلیز کوچکی که در ورودی خانه طراحی می‌شد. متریال ساختمان خانه‌ها اغلب از کاه‌گل یا آجرخام یا آجر پخته فشاری بود که زخامت آن معمولاً یک متر و بیشتر از آن بود. دهلیز هم با حجم دیوارهای یک متری در ورودی خانه ساخته می‌شد که فقط درب ورودی خانه و اتاق‌ها

^۱ - əv dəhlizy

و آشپزخانه به آن باز می‌شد و فاقد هر گونه پنجره‌ای بود. کاربرد این دهلیز کوچک حفظ هوای گرم در زمستان‌ها و حفظ هوای خنک در تابستان‌ها است. به عبارتی مثل خانه‌های امروزی با باز و بسته شدن درب خانه یا اتاق‌ها هوای گرم و سرد فوراً از خانه خارج نمی‌شد. بلکه این دهلیز مانع از تخلیه زود هنگام هوای گرم و سرد خانه در فصول مختلف سال بود(ادریس: مصاحبه).

تصویر ۸- نمونه‌ای از دهلیز خانه‌های سنتی یکی اتاق بیر دهلیز(عکاس: پژوهشگر)

ماطبخ یا مطبخ(آشپزخانه):

آشپزخانه‌های سنتی خانه‌های روستای آلی و روستاهای دیگر مناطق استان بدون آشپزخانه‌های مدرن امروزی شبیه یک اتاق مجزا در پشت خانه بود که راه به ساختمان اصلی داشت با این تفاوت که در پستوی خانه قرار گرفته بود. این به خاطر آن بود که دود و سوخت و سوز ناشی از پخت غذا اهل خانه را اذیت نکند. آشپزخانه‌های سنتی یک سوراخ در پشت بام به نام باجان‌دیریق^۱ هم داشت. این سوراخ کار تهویه هوا را انجام می‌داد. این باجان‌دیریق‌ها علاوه بر این در برخی از مراسم و آداب کهن سنتی مردم این منطقه و دیگر مناطق اردبیل و آذربایجان کاربرد داشت که در شعر استاد شهریار به زیبایی بدان اشاره شده است:

شال ایسته‌دیم من ده آغلا‌دیم / بیر شال آلیب تتر بتلیمه باغلا‌دیم / غلام گیله قاچدیم، شالی ساللا‌دیم / فاطماخالا منه جوراب باغلا‌دی / خان ننه‌می یادا سالیب آغلا‌دی^۲

معنی و توضیح این بند از شعر استاد شهریار بدان معنی است که از رسم کهن قدیمی در بین مردم آذربایجان حرف می‌زند: در ایام نزدیک عید نوروز همسایه‌ها برای شادی و شیرینی عید به بام خانه‌های آشنا می‌رفتند و شالی را از داخل باجان‌دیریق همان سوراخ پشت بام به خانه آویزان می‌کردند. صاحب خانه به آن شال پول یا چیز خوراکی می‌بست. در برخی موارد هم جوانانی که عاشق و خاطر خواه دختری می‌شدند به پشت بام آن دختر می‌رفتند و شال آویزان کرده و دختر را از خانواده‌اش خواستگاری می‌کردند(شهریار، ۱۳۹۸: ۶۶).

انواتاغی(اتاق صاحب خانه)

اتاق مخصوص صاحب خانه که اندازه آن متناسب به وضعیت اقتصادی و تعداد جمعیت اهل خانه طراحی و ساخته می‌شد که علاوه بر پنجره‌های بیرونی و آفتاب‌گیر دارای یک پنجره کوچک به مطبخ بود. به این پنجره‌های کوچک باجا(چشم‌انداز) می‌گفتند و کاربرد این باجا در این بود که اهل خانه به راحتی با آشپزخانه در ارتباط باشند(تاقدیق علی: مصاحبه).
به غیر از خانه‌های طبقات پایین جامعه اکثر خانه‌های این روستا به داشتن حداقل دو اتاق مجزا مجهز بودند. فلسفه این کار حرمت و احترام به اهل خانه و همچنین حرمت و اکرام به مهمانان خانه بود تا در صورت مهمانی هم صاحب‌خانه و هم مهمانان از امکانات و راحتی آرامش بیشتری برخوردار باشند.

^۱- matbax

^۲- bacandiriq

^۳- şal istədim mən də evdə ağladım – bir şal alıb tez belimə bağladım – qulam gilə qaşdım şalı salladım – fatma xala mənə corab bağladı – xan nənəmi yada salıb ağladı

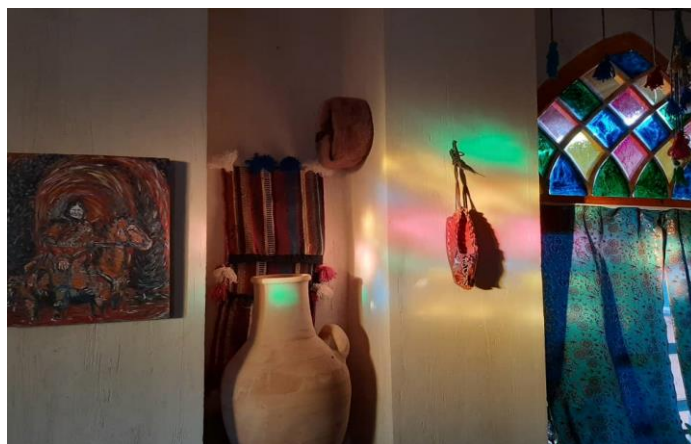
^۴- evotağı

^۵- baca

قوناق اتاغی (اتاق مهمان)

اتاق نسبتاً بزرگ و شیک و تمیز ویژه مهمانان خانه که دارای وسایل زینتی خاص و جای دکور سنتی همراه قفسه کتاب و نیز طاقچه‌های طراحی شده که به آن رف‌آمی‌گفتند. این رف‌ها اندازه‌های مختلف داشتند که بزرگ‌ترین رف برای استفاده تصاویر شخصیت‌هایی قرار می‌گرفت که مردم آن منطقه به آن احترام ویژه‌ای قائل بودند. البته این کارکرد در دوره‌های مختلف تاریخی متفاوت بوده است (عسکر: مصاحبه).

این سبک معماری نشانگر اهمیت مهمان در زندگی اجتماعی مردم این روستاست که حتی در ساخت خانه هم برای مهمان جایگاه ویژه‌ای در نظر می‌گیرند. اهالی این خانه‌ها برای حرمت بیشتر مهمان در طول روز سعی می‌کردند اتاق ویژه مهمان را تر و تمیز و پاکیزه نگه دارند تا اگر مهمانی مراجعه کرد بتوانند به نحوه شایسته از او پذیرایی کنند.

تصویر ۹- تصویری از داخل اتاق مهمان از طاقچه سنتی به نام رف با دکور ابزارآلات سنتی زندگی (عکاس: پژوهشگر)

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

- ۱- از شش سبک معماری ایرانی یعنی سبک پارسی، پارتی، خراسانی، رازی، آذربایجانی و اصفهانی، خانه سنتی یکی اتاق بیر دهلیز با کارکرد جدید بوم‌گردی روستای آلی در شیوه ساخت از سبک معماری آذربایجانی استفاده کرده است. اوج این سبک از زمان سلجوقیان تا تیموریان بوده که از ویژگی‌های آن می‌توان به بهره‌گیری از هندسه در طراحی، بزرگی و بلندی گنبدها و سازه‌ها، نمادکاری بعد از آجرکاری و استفاده از کاشی در معماری اشاره کرد. پنج اصل معماری اصیل و سنتی سبک ایرانی و آذربایجانی که عبارتند از: مردم‌واری، پرهیز از بیهودگی، نیارش، خودبسندگی و درون‌گرایی در معماری سنتی بوم‌گردی روستای آلی کاملاً رعایت شده است.
- ۲- طبق نظریه فراخودکارگرایی فریدریش هاندرتواسر هنرمند و معمار مشهور وین معماری سنتی خانه یکی اتاق بیر دهلیز روستای آلی از اندیشه جرم‌گرایانه بدور است. چرا که این خانه‌های سنتی نسخه تکراری و عین هم نیستند و هر کدام با طراحی خاص مخصوص خودشان ساخته می‌شوند که طراحی بیرونی و داخلی آنها اصلاً شبیه هم نمی‌باشند. این خانه‌ها هم در شکل ظاهر و هم در شکل محتوای باطنی کاملاً روح و احساس دارند و این را کسانی که با این خانه‌ها در ارتباط هستند بهتر متوجه می‌شوند. تنوع رنگ‌ها و فرم ساخت، استفاده از عناصر طبیعی محیط زیست همان منطقه باعث شده است که وقتی رهگذری از کنار این خانه‌ها می‌گذرد برخلاف ساختمان‌های بی‌روح و شبیه سربازخانه‌هایی که فریدریش از آنها سخن می‌گوید، رماتیک بودن آن را احساس می‌کند. آرامش لحظه‌ای که از دیدن تنوع فرمی و ساختاری آن به رهگذر دست می‌دهد آن را از یکنواختی کامل و بی‌روحي مطلق در می‌آورد.
- ۳- در این مقاله بر اساس نظریه نیازهای مالدینوفسکی در مکتب کارکردگرایی، صنعت بوم‌گردی با الگو گرفتن از خانه‌های سنتی هم نیازهای بیولوژیکی مردم روستای آلی و هم نیازهای فرهنگی این مردم را تأمین می‌کند. به عبارتی مسئله اقتصاد و آورده‌های مالی در حیاتی این صنعت و هنر معماری بیولوژیکی این مردم را فراهم و باعث توسعه اقتصادی روستا می‌گردد. از طرفی هم مسئله فرهنگ و استفاده از نشانه‌ها، رنگ‌ها و نمادها در داخل و خارج این معماری سنتی پاسخگوی نیازهای فرهنگی مردم این روستاست و باعث توسعه بیش از پیش توریسم در این منطقه می‌گردد.

۱- Qonaqotaği

۲- Rəf

- ۴- بر اساس نظریه ساختارگرایی می‌توان نتیجه گرفت که ساختار خانه سنتی در دانش بومی مردم روستای آلی هم می‌تواند ساختار بیرونی و هم می‌تواند ساختار درونی داشته باشد. ساختار بیرونی که ساختار فرمی این دانش بومی را شامل می‌گردد، می‌تواند در صنعت بوم‌گردی و سیله‌ای برای انتقال فرهنگ برای دیگران با شد و داشته‌های هنری معماری مردم این روستا را روز به روز توسعه بخشد. ساختار درونی هم در معرفی هنر معماری که در زندگی روستایی به کار می‌رود و نیز باز تولید عناصر زندگی روستایی در رونق صنعت بوم‌گردی و توسعه آن، فراتر از جغرافیای فرهنگی مردم این روستا نقش اساسی می‌تواند داشته باشد.
- ۵- حفظ و پاسداشت دانش بومی معماری سنتی و مرمت خانه‌های سنتی باقی مانده در روستای آلی و نیز رشد اقتصادی و رفاه اجتماعی این مردم با محوریت دانش بومی با تأکید بر بوم‌گردی مردمان روستاهای اردبیل می‌تواند پیشنهاد پژوهشی این مقاله تحقیقی باشد.

منابع

- ۱- ازکیا، مصطفی (۱۳۹۴). توسعه پایدار روستایی، تهران: انتشارات اطلاعات.
- ۲- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۹). روش‌های کاربردی تحقیق. تهران: انتشارات کیهان.
- ۳- بوذرجمهری. خدیجه (۱۳۸۲). جایگاه دانش بومی در توسعه روستایی پایدار. تهران: مجله جغرافیا و توسعه. شماره ۷. پاییز و زمستان. ص ۲۰-۵.
- ۴- بوذرجمهری. خدیجه (۱۳۸۴). تحلیل جایگاه دانش بومی در توسعه روستایی. تهران: فصلنامه مدرس علوم انسانی. شماره ۱. سال ۹. بهار. ص ۴۵-۱۷.
- ۵- پورایمان، قاسم (۱۳۸۰). مشکین شهر نگین سبز آذربایجان، تهران: انتشارات مشیری.
- ۶- جدی، منصور (۱۳۹۹). نام‌ها و نامیده‌های جغرافیایی منطقه اردبیل، اردبیل: انتشارات سپهر فروزان.
- ۷- چایلی، صمد (۱۳۸۴). نگاهی به واژه‌های اساطیری آذربایجان، تبریز: انتشارات اختر.
- ۸- زارع شاهمرسی، پرویز (۱۳۸۷). فرهنگ شاهمرسی ترکی-فارسی، تبریز: انتشارات اختر.
- ۹- فکوهی، ناصر (۱۳۹۲). تاریخ اندیشه و نظریه‌های انسان‌شناسی، تهران: انتشارات نی.
- ۱۰- فکوهی، ناصر (۱۳۹۷). پاره‌های هنر، معماری و شهر، تهران: کتابکده کسری.
- ۱۱- معماریان، غلامحسین (۱۴۰۱). سبک‌شناسی معماری ایرانی، تهران: انتشارات گلجام.
- ۱۲- مور، جری دی (۱۳۹۱). زندگی و اندیشه بزرگان انسان‌شناسی، ترجمه هاشم آقاییگ پوری، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- ۱۳- نجفی پور، امیرعباس (۱۳۹۸). اکوتوریسم و توسعه پایدار گردشگری روستایی، تهران: انتشارات نور علم.
- ۱۴- همزه‌ای، فریبرز (۱۳۹۶). هورامان، جایگاه دانش بومی در توسعه پایدار، کرمانشاه: انتشارات دانشگاه رازی.
- ۱۵- جدول مصاحبه‌ها

جدول مصاحبه‌ها

نام و نام خانوادگی مصاحبه شونده	سن	شغل	محل زندگی	ملاحظات
تاپدیق علی احمدی	۱۰۰	معمار سنتی	روستای آلی	
عسکر ایمانی	۸۸	معمار سنتی موهره دوهار	روستای آلی	
اوستا عقیل حکیمی	۸۷	معمار سنتی خانه‌های قدیمی روستا	روستای آلی	
ادریس بابایی	۸۵	معمار و استاکار سنتی ساختمان	روستای آلی	
عیدالحسین کریم زاده	۸۶	معمار سنتی	روستای آلی	
اوستا احمد کریم زاده	۷۸	معمار سنتی	روستای آلی	

	روستای آلی	کارگر ساختمان های سنتی	۸۲	عبدالله ایمانی
	روستای آلی	معمار و استاکار سنتی ساختمان	۷۰	اوستا ولی صادقی
	روستای آلی	معمار سنتی موهره دوهار	۸۹	ایواز صادقی
	روستای آلی	معمار سنتی موهره دوهار	۸۸	ایمان ایمانی
	روستای آلی	کارگر ساختمان های سنتی	۷۱	حسن عمی
	روستای آلی	معمار و استاکار سنتی ساختمان	۷۸	عباس حبیبی
	روستای آلی	سنگ تراش	۶۹	اوستا قربان
	روستای آلی	آسیابان	۸۲	مشدی علی عسکری
	روستای آلی	سنگ تراش	۶۵	ایوب صبری
	روستای آلی	سنگ تراش	۶۳	فرج حیدری
	روستای آلی	آسیابان	۸۰	رحیم اروچی
	روستای آلی	سنگ تراش	۶۷	اوستا مست آلی
	روستای آلی	سنگ تراش	۶۶	اوستا اکبر
	روستای آلی	سنگ تراش	۷۰	امامعلی خدایی
	روستای آلی	سنگ تراش	۶۵	میرزاعلی خدایی
	روستای آلی	آسیابان	۹۵	روح الله یعقوب زاده
	روستای آلی	سنگ تراش	۶۸	محمدعلی یعقوب زاده
	روستای آلی	سنگ تراش	۷۹	شوکور صادقی
	روستای آلی	آسیابان	۸۸	محمد بخشی
	روستای آلی	آسیابان	۸۵	ایوب فضل الهی
	روستای آلی	آسیابان	۹۱	محبوب فضل الهی